Л.М. Кириленко, канд. екон. наук, доц.

СОЦІАЛЬНА ОРІЄНТАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ, СУТНІСТЬ, НАПРЯМИ

Обґрунтовано пропозиції щодо формування цілісної дієвої соціальної стратегії на основі поетапного розмежування завдань та виділення пріоритетів соціалізації економічної системи.

In directly practical effectiveness of research problems are got the followings scientific results: suggestions are grounded in relation to forming of integral effective social strategy on the basis of the stage-by-stage differentiating of tasks and selection of priorities socializations of economic system.

Соціалізація соціально-економічної системи за своїм змістом є результатом узгодження взаємодії між продуктивними силами і відносинами економічної власності відповідно до вимог законів і координаційної діяльності з боку певних інститутів.

Теоретичні підходи до розв'язання теоретико-практичної проблеми соціалізації економічної системи у напрямі сприяння формуванню соціально-орієнтованої економіки викладені у працях О.Бєляєва, А.Бебела, В.Гейця, Ю.Зайцева, В.Лагутіна [1, 2, 3, 4, 5].

Однак, процеси трансформації суспільства усе з більшою гостротою вимагають дослідження поставленої проблеми, що безпосередньо пов'язана з формуванням соціально-орієнтованої національної моделі економіки.

У статті ставиться завдання розкрити можливі стратегічні напрями та тенденції соціалізації економічної системи на основі виділення пріоритетів її розвитку в сучасних умовах.

Важливим етапом соціалізації економічної системи в Україні має стати активна соціальна політика, але за умови стабілізації та пожвавлення економіки. На цьому етапі найважливішими умовами її соціалізації стає істотне піднесення ефективності економіки, зусиль на розв'язання найгостріших соціальних проблем та формуванні нових механізмів реалізації соціальних програм, які б забезпечували скорочення безпосередньо бюджетних витрат і раціональніше використання інших джерел ресурсів для функціонування та розвитку соціальної сфери. Суттєвим аспектом у зміні цієї моделі соціалізації є перехід від переважно соціальної підтримки до соціального страхування з диференціацією ризиків і залежністю розмірів страхових виплат від страхових внесків. Це – одна з найважливіших форм переходу від системи соціального патерналізму до адресної соціальної системи, що принципово змінює і характер даного блоку економічних відносин.

Закордонний досвід соціально-економічних перетворень доводить, що найефективнішою та найраціональнішою формою соціальної політики вважається модель адресної соціальної допомоги. Однак дана модель вимагає адекватних перетворень в економіці (що формує можливість) і в політиці (що визначає прийняття рішень). Серед основних рис адресної соціальної політики слід виокремити:

- поетапне визначення пріоритетів соціальної політики;

- диференціацію виплат соціальної допомоги держави відносно різних верств населення;
- конкретне (адресне) виокремлення категорій одержувачів соціальної допомоги;
- забезпечення доведення фінансових результатів до одержувачів соціальної допомоги у повному обсязі;
- збереження з органічним нарощуванням потенціалу ключових галузей соціальної сфери;
- визначення та розмежування повноважень, а також їх фінансове забезпечення при реалізації соціальних завдань між відповідними рівнями бюджетної системи.

Формування адресної соціальної підтримки потребує введення в Україні цільового принципу в системі розподілу та використання соціальних трансферів через налагоджену систему міжбюджетних відносин. Даний механізм характеризується одним з основних рівнів соціалізації національної економіки – охоплення так званих нижніх ланок адміністративно-територіальної ієрархії через муніципалізацію та регіоналізацію соціальної політики у тому сенсі, що вона має зміститися до людей. Це дасть можливість підвищити ефективність витрачених бюджетних коштів, оскільки уможливлює значною мірою визначати соціальну орієнтацію на більш адресному (регіональному) рівні.

Необхідно назвати головні напрями соціалізації економіки:

– збільшення частки сукупного працівника в національному доході розвинутих країн світу, що виявляється в зростанні індивідуальних доходів громадян, зокрема й за рахунок підвищенню заробітної плати, а також у відповідних змінах в обсязі фонду споживання;

– трансформація характеру та змісту праці в бік зменшення суперечностей між працею та капіталом; зміна місця та ролі працівника в системі прийняття рішень через інститути соціального партнерства, соціальної відповідальності, соціальної конкуренції.

– розвиток інтелектуальних можливостей та інтелектуального капіталу працівників відповідно до нових потреб і вимог спільного виробництва;

– суттєві та динамічні зміни в системі відносин власності, зокрема трансформації форм вияву та функціонування приватної власності, виникнення та розвиток нових типів і форм власності (зокрема таких, як інтелектуальна власність, власність у сфері інформації, колективна власність працівників тощо);

– збільшення можливостей реалізації особистістю своїх потреб за рахунок більш вільного доступу до послуг освіти, охорони здоров'я, мистецтва тощо;

– збільшення соціальної ролі держави за рахунок посилення соціальної спрямованості бюджетів розвинутих країн світу та відповідного посилення державного соціального захисту та гарантій малозабезпеченим і непрацездатним верствам суспільства;

– поява й розвиток середнього класу та зростання його ролі в економічному середовищі, системі відносин власності тощо;

– соціальна спрямованість економічних відносин, що не обмежується лише сферою споживання, а втілюється в соціалізації та гуманізації економічних та виробничих відносин через цільову орієнтацію економічних важелів на різнобічний розвиток особистості та підвищення добробуту населення, поєднання інтересів виробників і споживачів.

Відтворення ефективної моделі соціально-орієнтованої економіки в сучасних умовах глобальних трансформацій, забезпечення на цій основі якісного економічного зростання і в цілому сталого розвитку країн як невід'ємного атрибуту загальноцивілізаційного

прогресу суспільства потребують постійного удосконалення і трансформації національного господарського механізму, соціалізації його визначальних функцій. Соціальна трансформація економічної системи покликана раціоналізувати структурні та інституціональні зрушення в економіці будь-якої країни, спрямовуючи останні у русло загальносвітових тенденцій соціалізації та гуманізації економічного розвитку, супроводжувати об'єктивні процеси динамізації макро- та мікроекономічного середовища.

Особливо значущої ваги пріоритети, потреби і необхідність соціальної спрямованості економічних реформ набувають в Україні, адже національна економіка на всьому етапі своєї постсоціалістичної трансформації не лише не відновила свого виробничого потенціалу, а й великою мірою втратила ті ознаки соціальної держави, які були притаманні їй за радянських часів. У цьому зв'язку, проведення моніторингу соціальних змін в Україні, діагностування соціально-економічних деструкцій і дисбалансів з метою адекватного і вчасного коригування державної політики у цій сфері є актуальними, оскільки дають можливість оптимізувати соціальну трансформацію внутрішньої економічної системи і мобілізувати необхідні для цього ресурси та капітал.

Новітньому етапу соціально-економічних змін в Україні, після зламу тенденції кризового розвитку суспільного виробництва 1990-х рр., до останнього часу була притаманна значна динаміка, про що свідчить приріст багатьох макроекономічних індикаторів, починаючи з 2001 р., зокрема реального ВВП, промислового виробництва, грошових доходів населення і заробітної плати, зайнятості (табл. 1).

Таблиця 1. Основні індикатори соціально-економічного розвитку України, 2001-2007 рр.

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ВВП, процентна зміна за рік	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,6
Індекси промислового виробництва, процентна зміна за рік	114,2	107,0	115,8	112,5	103,1	106,2	110,2
Індекс споживчих цін, процентна зміна за рік	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6
Реальні грошові доходи населення, процентна зміна за рік	125,9	117,1	116,5	127,2	139,1	123,8	130,3
Індекс реальної заробітної плати працівників, %	120,4	115,6	113,8	120,8	131,5	111,7	110,3
Рівень безробіття, %	3,7	3,7	3,5	3,5	3,1	2,7	2,3

Джерело: Державний комітет статистики України.

Тобто, за кількісними параметрами розвитку Україна швидкими темпами протягом 2001-2007 рр. відновлювала виробничий потенціал, залучаючи у його відтворення як внутрішні, так і зовнішні інвестиції, кредитні ресурси, відбудовуючи громіздкий промисловий сектор економіки, орієнтований переважно на зовнішні ринки. Разом з тим, відповідність такого зростання загальносвітовим трендам соціального та економічного розвитку, або якість національного економічного зростання викликає значні сумніви.

У цьому контексті передусім необхідно відмітити, що відносно низькі питомі значення суспільного продукту в Україні обумовлюють й високий рівень бідності українського населення, значну макроекономічну нестабільність, не сприяють поліпшенню авторитету

нашої країни у світі, дестимулюють відтворювальні економічні процеси. Так, за оцінками ООН, 44,7% населення України перебувають за межею бідності, тобто проживають, згідно із оонівськими критеріальними показниками бідності для країн Східної Європи, менше, ніж за 4 дол. США у день. Зазначений рівень бідності в Україні набагато перевищує показники постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи, таких як Чехія (1%), Хорватія (10%), Словаччина (11%), Угорщина (16%), Польща (21%), Македонія (22%), Болгарія (40%). На теренах колишнього СРСР Україна за цим індикатором добробуту набагато відстає від Білорусі, Литви, Латвії, Естонії [6].

Як випливає з наведених даних, Україна відноситься до країн із середнім рівнем розвитку людського потенціалу, значною мірою відстає за показниками міжнародної конкурентоспроможності від інших постсоціалістичних держав, таких як Росія, Білорусь, Азербайджан і перебуває приблизно на однакових щаблях розвитку із Албанією, Боснією і Герцеговиною, Македонією. У рейтингу 2008-2009 рр. показників Індексу глобальної конкурентоспроможності Україна зайняла 72 позицію зі 134 країн, які досліджувались, наростивши лише одне рейтингове місце відносно минулого річного рейтингу. З іншого боку, Україна поступилася за глобальною конкурентоспроможністю усім прибалтійським країнам, Росії (51 місце у рейтингу), Азербайджану (69 місце).

Із вищенаведеного випливає, що стратегічно важливим завданням для України у контексті досягнення високого конкурентного статусу країни та забезпечення високих життєвих стандартів в країні є опанування науково-технологічною моделлю розвитку. Для цього існують такі об'єктивні передумови, як наявність визнаних у світі власних наукових шкіл та унікальних технологій, здатних забезпечити розвиток високотехнологічного виробництва світового рівня. Лише шляхом повноцінної розбудови національної інноваційної системи в Україні будуть створені реальні передумови для радикального оновлення технологічного рівня виробництва, підвищення продуктивності праці і, як наслідок, помітних соціальних трансформацій економічної системи.

Вихід національної економіки зі структурної та інноваційної криз, елімінування наслідків негативного впливу сучасної глобальної фінансової кризи та розгортання світової економічної рецесії, ендогенна стабілізація ринкової кон'юнктури із мінімальними соціальними втратами можливі лише на основі стратегії нарощення міжнародної конкурентоспроможності країни, важливим інструментом якої є антициклічне регулювання національної економіки. Як свідчить світовий досвід, за умов відкритості економіки можливості якісного економічного зростання нарощуються за рахунок інноваційних конкурентних переваг на стадіях експансії з подальшим їх використанням у періоди рецесій та шляхом формування стратегічного запасу технологічної міцності країн, що є також закономірним наслідком реалізації збалансованої антициклічної політики. Країни з динамічним розвитком науки і технологій та ефективним механізмом комерціалізації їх результатів подовжують тривалість періоду економічних експансій відносно економічних рецесій через, по-перше, вміння оперативно діагностувати та ефективно реагувати на коливання ринкової кон'юнктури за допомогою застосування широкого інструментарію антициклічної політики; по-друге, формування запасу технологічної міцності держав, який уможливлює у мінімально можливі терміни нейтралізувати негативні кризові явища в економіці. З іншого боку, під час кризи завжди здійснюються великі відкриття, тому держава не має права скорочувати програми

розвитку науки та інновацій, що є ефективним інструментом антициклічного регулювання економіки у довгостроковому періоді. Інноваційний розвиток України тепер можливий як ніколи раніше і уряд не має втратити цей шанс, а використовувати його для інноваційного прориву.

Своєчасна розробка та ефективне практичне запровадження відповідних заходів, спрямованих на зміцнення міжнародного конкурентного страусу України шляхом розбудови її інноваційного та науково-технологічного потенціалу, активізацію компенсаторних механізмів елімінування негативного впливу економічних циклів на національну економіку в цілому виражають об'єктивну необхідність. Лише за таких умов, під впливом сучасних тенденцій глобального кризового розвитку, стануть дійсністю якісні соціальні трансформації економічної системи, що втілюватимуться як у вигляді раціоналізації та оптимізації державної економічної і соціальної політик, так і шляхом вибудовування висококонкурентної національної економічної моделі, здатної належно реагувати на зовнішні виклики і забезпечувати соціальну злагоду у суспільстві.

Література:

1. Бєляєв О.О. Соціально-економічна трансформація: теорія та практика здійснення в Україні: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.

2. Бебело А.С., Бебело С.А., Коровський А.В. Соціалізація і гуманізація економічних відносин: Навч. посіб. / За заг. ред. А.С.Бебело. – К.: КНЕУ, 2007. – 240 с.

3. Геєць В.М. Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально-орієнтованої економіки в Україні // Економіка України. – 2000. – № 1. – С. 4-11; № 2. – С. 4-12.

4. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 188 с.

5. Лагутін В.Д. Людина і економіка. Соціоекономіка. – К.: Просвіта, 1996.

6. Міжнародний валютний фонд, База даних Світового економічного огляду, квітень 2008; Всесвітній економічний форум – http://gcr.weforum.org/gcr/.